

Галина Бокшань

**ПРОБЛЕМА ІДЕНТИЧНОСТІ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ
У ПОВІСТЯХ «СПАЛЕНЕ ЛИСТЯ» ГАЛИНИ ПАГУТЯК
І «ВЕЖА З ЧОРНОГО ДЕРЕВА» ДЖОНА ФАУЛЗА**

Бокшань Галина Іванівна. Проблема ідентичності творчої особистості у повістях «Спалене листя» Галини Пагутяк і «Вежа з чорного дерева Джона Фаулза».

Мета статті – з'ясувати специфіку неоміфологічної інтерпретації проблеми ідентичності творчої особистості у повістях «Спалене листя» Г. Пагутяк і «Вежа з чорного дерева» Дж. Фаулза.

У роботі аналізується ресемантизований обома авторами міфологічний мотив подорожі, що набуває ознак ініціаційного випробування. Досліджується міфосемантика образу лісу як «іншого світу». Увага приділяється створенню письменниками неоміфологічної формації паралельних світів з відмінними темпоральними характеристиками. Розглядається властивий готичній традиції образ дзеркала, що увиразнює набуття іншого статусу в результаті ініціації. Жіночі персонажі у повістях «Спалене листя» і «Вежа з чорного дерева» характеризуються як утілення архетипу первозданної жінки, семантику якого експліковано у праці К. П. Естес. Акцентується кореляція цих образів з мотивом туги за втраченим раєм.

Пропонуються висновки про своєрідність переосмислення Г. Пагутяк і Дж. Фаулзом проблеми ідентичності творчої особистості через реактуалізацію міфологічних мотивів і архетипних образів, а також про типологічну спорідненість міфомислення обох письменників.

Ключові слова: неоміфологічна інтерпретація, ідентичність творчої особистості, міфологічний мотив подорожі, ініціаційне випробування, архетип первозданної жінки, часові аберації.

На шляху самопізнання літературні герої часто змушені волею авторської уяви потрапляти в чужі світи, бо лише контакт з відмінним провокує наближення до того самовідчуття, яке тотожне справжній суті. У повістях «Спалене листя» Г. Пагутяк і «Вежа з чорного дерева» Дж. Фаулза причетні до мистецтва персонажі на певний час занурюються у загадкові творчі світи Інших, що допомагає їм досягнути власну ідентичність. Транспонування міфологічних мотивів і образів у площину змодельованих Г. Пагутяк і Дж. Фаулзом сучасних світів спонукає нас до аналізу неоміфологічної інтерпретації проблеми ідентичності творчої особистості у творах цих письменників.

Повість Г. Пагутяк «Спалене листя» становила об'єкт дослідження у працях А. Артюх [1], І. Білої [2], Ю. Вишницької [3], О. Карабльової [6] та інших науковців. «Вежа з чорного дерева» Дж. Фаулза різноаспектно аналізувалася у студіях багатьох учених, серед яких С. Павличко [9], Д. Дроздовський [4], О. Євченко [5] та інші. Однак порівняльних досліджень, присвячених неоміфологічній інтерпретації проблеми ідентичності творчої особистості у творах Г. Пагутяк і Дж. Фаулза, наразі бракує. Саме це й обумовлює актуальність теми нашої статті.

Мета дослідження – з'ясувати специфіку неоміфологічної інтерпретації проблеми ідентичності творчої особистості у повістях Г. Пагутяк і Дж. Фаулза.

У повістях «Спалене листя» і «Вежа з чорного дерева» сюжетотворчу функцію виконує міфологічний мотив подорожі, яка набуває ознак ініціаційного випробування. З огляду на це доречно звернутися до праці Є. Мелетинського «Про літературні архетипи», у якій дослідник зазначає: «Ініціація включає тимчасову ізоляцію від соціуму, контакти з іншими світами та їх демонічними мешканцями, виснажливі випробування і навіть тимчасову смерть з наступним відродженням у новому статусі» [7, с. 21]. У повісті Г. Пагутяк тимчасовій ізоляції у вигляді робочого відрядження підлягає головний герой твору, який за завданням керівництва має написати про творчість «колеги по цеху» – письменниці Анни. Головний персонаж «Вежі з

чорного дерева» – молодий мистецтвознавець Девід Вільямс – відправляється в дорогу за дорученням Лондонського видавництва, щоб зібрати матеріали для книги про талановитого художника-сюрреаліста Генрі Бреслі. Перебування поза межами звичного світу для обох героїв передбачає отримання таємничого знання, що стане ключем до власної ідентичності.

Образ лісу як місця ініціації у повісті «Спалене листя» пов'язується з міфологемою лабіринту, що символізує подорож від смерті до народження: «Цей ліс – лабіринт. Щомиті можна знайти вихід, але можна його не знайти ніколи» [8, с. 303]. Семантика переходу головного героя до іншого світу увиразнюється образом собаки, який асоціюється з міфічним Цербером: «Справді, з'явився пес. Радше схожий на вовка, ніж на пса, хоч мав ошийник» [8, с. 302]. На сторожі загадкового світу, крім пса, стоять інші персонажі: головний герой за охоронців Анни вважає «дівчинку, недовірливу старшу жінку, безногу каліку, юну бібліотекарку» [8, с. 322]. Мотив ініціації корелює з характерним для чарівної казки образом дерев'яної лісової хатинки: «Деся метрів за сто побачив галявину, вкриту лісовим кущиками, а посеред неї – невеликий дерев'яний будиночок, оточений низеньким парканом» [8, с. 303].

У повісті Дж. Фаулза символічні функції «іншого світу» виконує розташований у Пемпонському лісі маєток Котміне. Розвиток сюжету «Вежі з чорного дерева» за моделлю ініціації увиразнюється, коли голова Лондонського видавництва попереджає Девіда про перешкоди, з якими йому доведеться зіштовхнутися. Образ Генрі Бреслі в його характеристиці набуває ознак «чудовиська», а перешкоди співвідносяться з ініціаційними випробуваннями: «<...> хто наважиться відвідати Котміне, зустрине куди серйозніші перепони, ніж замкнені ворота. <...> Поза всяким сумнівом, ця «велика людина» може повестися, як страхітливий старий чорт» [11, с. 11].

Спільною для головних персонажів обох повістей є схильність до саморефлексії та оцінки власної творчості. Герой «Спаленого листя» відчуває «мерзоту власного існування, випавши з автоматизму, який спотворює душу кожного, хто вийде за межі дитинства» [8, с. 299]. Девіду Вільямсу після

перебування у маєтку Бреслі його минуле бачиться інакшим, ближчим до істини: «Котміне стало його дзеркалом, безжалісно показало йому розтин життя, до якого він тепер повертався. Воно було таким жалюгідним, безбарвним, тихим та безпечним. Ніякого ризику – ось у чому полягала його суть» [11, с. 123].

Образ старого дзеркала, що часто оприявнюється в готичних творах, у повісті Фаулза не лише генерує містичну атмосферу, але й корелює з символічною смертю Вільямса. Девід побачив у люстрі відображення привида, а не людини, що можна інтерпретувати як втрату старої сутності, яка так і не спричинила відродження в новій іпостасі: «Котміне безжалісно показало Девідові, яким він народився, яким був і яким залишиться: порядною людиною і вічною посередністю. <...> Над понурим морем змокрилих від мряки дахів виднілася світла смужка неба, наче нагадувала, чим він є і чим міг би стати» [11, с. 128].

Подібно до Девіда, головний герой «Спаленого листя» після відвідин лісу переосмислює своє минуле, тобто здобуває таємниче знання у ході ініціації: «Усе моє попереднє життя було підкорене загальноприйнятому ритму. До певного часу я вчився, зростав, а потім застряг. <...> Сорокалітній чоловік, який умер як письменник, сягнувши лише першої сходинки» [8, с. 325].

Створення письменниками паралельних світів з відмінними темпоральними характеристиками є однією з ознак творів неоміфологічної формації: «Час внутрішній не співпадає з ходом часу зовнішнього, він наділений здатністю зворотного ходу, спрямованого у світ минулого й пам'яті, він має інший темпоральний ритм» [10]. У повістях «Спалене листя» і «Вежа з чорного дерева» топос лісу співвідноситься з іншим часовим виміром. Головний герой у творі Г. Пагутяк усвідомлює незвичність темпоритму: «Щось тут діється з часом. Певно, минуло не три дні, а всі тридцять років» [8, с. 317]. Він відчуває одивнення іншого світу: «<...> тут усе було якесь розмите і небуденне, як на старих фотокартках, коли люди перед об'єктивом вірили у вічність і від того їхні обличчя ставали прекрасними» [8, с. 317].

Зображення Котміне як «іншого світу» також марковане часовими абераціями: у маєтку один день здається місяцем. Девід відчуває небуденність довколишньої реальності: «І знову в нього виникло дивовижне відчуття часу, що розпливався і не підлягав звичайному виміру. Здавалося, Девід справді потрапив у якийсь зачарований світ, у легенду» [11, с. 109].

Образ іншого персонажа повісті Г. Пагутяк – померлої письменниці Анни – візуалізується через сприймання головного героя-оповідача. Цей образ акумулює семантику архетипу первозданної жінки, експліковану у праці К.-П. Естес «Та, яка біжить з вовками» [12]. Дослідниця підкреслює, що прагнення до відновлення первозданності примушує жінку шукати свою «зграю» і залишати товариство, яке перешкоджає реалізації самототожності. Така особливість оприявнюється у поведінці Анни, яку коментує герой повісті: «Вона покинула нас, не знайшовши тих, кого шукала» [8, с. 301]. У словах письменниці артикульовано семантику втраченої первозданності: «<...> в нас легко відібрати наше, підмінивши його заздалегідь готовим стереотипом. І як жахливо потім бачити уві сні те, що з нами зробили» [ЗСУ, с. 316].

У повісті Дж. Фаулза справжнє ім'я художниці Миші – Діана – актуалізує в семантиці образу зв'язок з природою, потужність жіночого начала. З міфічним образом героїню повісті споріднює і портретна характеристика: «Струнка, наче справжня Діана» [11, с. 80]. Девід помічає, що у своїх картинах дівчина використовує природні кольорові гами: «<...> абстракцію свою вона виводила скоріше від природного їх поєднання, а не штучного [11, с. 98]. Як і Анна, Діана опинилася в лісі, щоб наблизитися до первозданності.

Образ саду актуалізує опозицію «свій–чужий», пов'язану з образами двох світів, до яких належать Анна та головний герой «Спаленого листя», який «не наслідився б потрапити в сад із потрісканою фігурою німфи», тому і «проминув той сад з важким листям, у який мріяла потрапити Анна» [8, с. 326]. Через цей образ артикульовано мотив туги за втраченим раєм.

Топос Котміне акумулює семантику «таємничих нетрів», сакральної території. Образи оголених дівчат на фоні первозданної природи в цій

смісловій площині актуалізують семантику Едему. Образ Котміне протиставляється в уявленні Девіда буденному світові реальності і також викликає тугу за первозданною гармонією: «Девід відчув непереборний потяг до ... чогось подібного до Котміне» [11, с. 90].

Таким чином, осягнення власної ідентичності героями повістей «Спаленого листа» і «Вежі з чорного дерева» відбувається завдяки подорожі до таємничого світу, що є проекцією міфологічного ритуалу ініціації. Мистецтво Іншого відіграє роль дзеркала, яке відображає їх істинну сутність. Перспективи подальших досліджень убачаємо в аналізі неоміфологічної інтерпретації проблеми ідентичності в інших творах Г. Пагутяк і Дж. Фаулза.

ДЖЕРЕЛА

1. Артюх А. Проза Галини Пагутяк : герметичність як домінанта індивідуального стилю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / А. Артюх. – К., 2009. – 21 с.
2. Біла І. Метароман Галини Пагутяк: текст і контекст : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / І. Біла. – Дніпропетровськ, 2011. – 20 с.
3. Вишницька Ю. Віднайти рай: текстові варіації міфологічного початку Галини Пагутяк / Ю. Вишницька // Филологія и культурологія: збірник наукових докладів. – Варшава, 2015. – С. 12–21.
4. Дроздовський Д. Опозиція метафізичного й авангардного мистецтва в повісті «Вежа з чорного дерева» Дж. Фаулза / Д. Дроздовський // Питання літературознавства. – 2013. – Вип. 88. – С. 106–116.
5. Євченко О. Засоби інтелектуалізації у повісті Дж. Фаулза «Вежа з чорного дерева» / О. Євченко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2012. – Вип. 61. – С. 177–181.

6. Карабьова О. Художні версії проблеми самотності у сучасній жіночій прозі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / О. Карабьова. – К., 2004. – 20 с.
7. Мелетинский Е. О литературных архетипах / Е. Мелетинский. – М., 1994. – 136 с.
8. Пагутяк Г. Спалене листя // Захід сонця в Урожі / Галина Пагутяк. – Львів : ЛА «Піраміда», 2007. – С. 299–334.
9. Павличко С. Лабіринти мислення : інтелектуальний роман сучасної Великої Британії // Зарубіжна література : дослідж. та критич. статті / С. Павличко. – К. Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – С. 271–389.
10. Погребная Я. Актуальные вопросы современной мифопоэтики [Электронный ресурс] / Я. Погребная. – Режим доступа : http://royallib.com/book/pogrebnaaya_yana/aktualnie_problemi_sovremennoy_mifopoetiki.html
11. Фаулз Дж. Вежа з чорного дерева: Повість. Елідюк; Бідолашний Коко; Загадка: Новели. – К. : Дніпро, 1986. – 276 с.
12. Эстес К. П. Бегущая с волками. Женский архетип в мифах и сказаниях / К. П. Эстес. – М. : Издательство «София», 2010. – 496 с.

Бокшань Галина Ивановна. Проблема идентичности творческой личности в повестях «Сожженные листья» Галины Пагутяк и «Башня из черного дерева» Джона Фаулза.

Цель статьи – определить специфику неомифологической интерпретации проблемы идентичности творческой личности в повестях «Сожженные листья» Г. Пагутяк и «Башня из черного дерева» Дж. Фаулза.

В работе анализируется ресемантизированный обоими авторами мифологический мотив путешествия, которое приобретает черты инициационного испытания. Исследуется мифосемантика образа леса как «другого мира». Уделяется внимание созданию писателями параллельных миров с разными темпоральными характеристиками, что является маркером произведений неомифологической формации. Рассматривается характерный для готической традиции образ зеркала, который подчеркивает обретение

другого статуса в результате инициации. Женские персонажи в повестях «Сожженные листья» и «Башня из черного дерева» характеризуются как воплощение архетипа первозданной женщины, семантика которого актуализирована в книге К. П. Эстес. Акцентируется корреляция этих образов с мотивом тоски об утраченном рае.

Предлагаются выводы об особенностях переосмысления Г. Пагутяк и Дж. Фаулзом проблемы идентичности творческой личности через реактуализацию мифологических мотивов и архетипных образов, а также о типологическом родстве мифомышления обоих писателей.

Ключевые слова: неомифологическая интерпретация, идентичность творческой личности, мифологический мотив путешествия, инициационное испытание, архетип первозданной женщины, временные aberrации.

Bokshan Halyna Ivanivna. The problem of a creative person's identity in the novelettes "Burnt Leaves" by H. Pahutiak and "Ebony Tower" by J. Fowles.

The purpose of the research is to explain the specifics of neo-mythological interpretation of the problem of a creative person's identity in the novelettes "Burnt Leaves" by H. Pahutiak and "Ebony Tower" by J. Fowles.

The paper analyzes the authors' resemantization of the mythological motif of the hero's journey which acquires features of initiation trials. It looks at the mythological semantics of the image of the forest as a "different world". The study pays attention to the writers' creation of parallel worlds with different temporal characteristics, which is an attribute of neo-mythological literary works. It considers the image of the mirror, characteristic of the gothic tradition, which highlights the acquisition of a new status as a result of initiation. The research describes the female characters in the novelettes "Burnt Leaves" and "Ebony Tower" as embodiments of the wild woman archetype, its semantics is explicated in C. P. Estés' work. It focuses on the correlation of these characters with the motif of longing for the lost Paradise.

The paper draws conclusions about the originality of H. Pahutiak's and J. Fowles' interpretation of the problem of a creative person's identity through reactualizing mythological motifs and archetypal images, and also about the typological relationship of both writers' mythological thinking.

Key words: neo-mythological interpretation, creative person's identity, mythological motif of the hero's journey, initiation trial, wild woman archetype, temporal aberrations.

Аспірант кафедри української літератури Херсонського державного університету, старший викладач кафедри іноземних мов Херсонського державного аграрного університету; alebo@ukr.net; (050) 278 49 32